

Οι πολιτικές και διπλωματικές πτυχές που οδήγησαν στην ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα

Όταν μετά από έξι αιώνες οθωμανικής κυριαρχίας και απηνούς βουλγαρικής κατοχής το όνειρο έγινε πραγματικότητα και η Δυτική Θράκη, το μοναδικό εναπομείναν γεωγραφικό τμήμα του Θρακικού Ελληνισμού, ενσωματώθηκε στον μητρικό κορμό της Ελλάδος. Οδύσσεια υπήρξε το πολιτικό και διπλωματικό παρασκήνιο που προηγήθηκε της ενσωματώσεως καθώς οι πολιτικές σκοπιμότητες των Μεγάλων Δυνάμεων και οι αδηφάγες διεκδικήσεις των Τούρκων και των Βουλγάρων για τη Θράκη που αποτελούσε το μήλο της έριδος, είχαν δημιουργήσει ένα ασφυκτικό κλοιό που χάρη στον Ελευθέριο Βενιζέλο και τον επιστήθιο και έμπιστο φίλο του Χαρίσιο Βαμβακά κατέστη δυνατό να επιτευχθεί η αποσόβηση του κινδύνου της οριστικής απώλειας της Θράκης και η πολυπόθητη τελική ενσωμάτωσή της στην γεωγραφική επικράτεια της Ελλάδος.

Η Βουλγαρική Κατοχή της Δυτικής Θράκης έχει την έναρξή της στην υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου (10 Αυγούστου 1913), η οποία υπήρξε απόρροια του Β' Βαλκανικού Πολέμου (1913) που έλυσε το Μακεδονικό ζήτημα με την παραχώρηση εδαφών του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου της Μακεδονίας στην Ελλάδα, στην Σερβία και στη Βουλγαρία. Ολόκληρη η Δυτική Θράκη, εκτός από ένα μικρό τμήμα γύρω από τη Σταυρούπολη, κωμόπολη στα ενδότερα ορεινά του Νομού Ξάνθης, προς τα βορειοδυτικά, παραχωρείται στη Βουλγαρία. Έτσι ως γεωγραφικό σύνορο Ελλάδος και Βουλγαρίας ορίζονταν ο ποταμός Νέστος μέχρι την περιοχή των Τοξοτών, ενώ στην Ελλάδα παρέμεινε η περιφέρεια Σταυρουπόλεως, που βρίσκεται δεξιά του ποταμού Νέστου. Την ίδια περίοδο λόγω της Συνθήκης του Βουκουρεστίου η Βουλγαρία επέβαλε την κυριαρχία της και προς την νοτιοδυτική Θράκη, ενώ την ίδια χρονική περίοδο πολλοί Τούρκοι μεταναστεύουν στην Τουρκία, πολλοί Βούλγαροι από την ανατολική Θράκη προς τη Βουλγαρία, ενώ κατά χιλιάδες οι Έλληνες από την νοτιοδυτική Θράκη, και ειδικότερα από τις πόλεις της **Γκιουμουλτζίνας**, της Ξάνθης και τις κωμοπόλεις του Δεδέαγατς των Φερρών, της Μάκρης μεταναστεύουν προς την ελεύθερη Ελλάδα. Έτσι αρχίζει ο Γολγοθάς επτά ετών τόσο για το χριστιανικό όσο και για το μουσουλμανικό στοιχείο της Θράκης κάτω από τους απηνείς διωγμούς των Βουλγάρων. Και ενώ όλα έδειχναν ότι η υπόθεση της Θράκης είχε χαθεί οριστικώς για την Ελλάδα, ωστόσο στα τέλη του 1918 αρχίζει η σταδιακή αντίστροφη μέτρηση για την

ευόδωση του εθνικού στόχου που δεν ήταν άλλος από την ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα.

Τον Σεπτέμβριο του 1918 αρχίζει η επίθεση των συμμαχικών στρατευμάτων Ελλήνων, Σέρβων, Άγγλων και Γάλλων στο μακεδονικό μέτωπο. Η Βουλγαρία ηττάται και παραπονουμένη ότι εξαπατήθηκε, σύρεται στην υπογραφή ανακωχής η οποία υπογράφεται στη Θεσσαλονίκη και οπισθοχωρεί στα παλαιά της σύνορα, τα ορισθέντα από τη συνθήκη του Βουκουρεστίου. Αμέσως μετά την ανακωχή του 1918 το μέτωπο της Δυτικής Θράκης το οποίο κατέχονταν από την 10^η Βουλγαρική Μεραρχία του Αιγαίου (Μπέλαμόρσκα) καθίσταται το επίκεντρο των διπλωματικών διαβουλεύσεων και στρατιωτικών επιχειρήσεων των άμεσα ενδιαφερομένων κρατών. Καταλαμβάνεται από γαλλικές, βρετανικές και Ιταλικές (ένας ιταλικός λόχος εγκαθίσταται στην πόλη των Φερρών του νομού Έβρου) στρατιωτικές δυνάμεις, εγκαθίσταται διασυμμαχικός έλεγχος και αποστέλλονται ολιγάριθμα στρατεύματα τον Οκτώβριο του 1919 με στόχο την φρούρηση της σιδηροδρομικής γραμμής. Η Δυτική Θράκη από τον ποταμό Νέστο και νοτιότερα μέχρι το προάστιο της Αδριανουπόλεως (Καραγάτσος) εγκαταλείπεται από τα Βουλγαρικά στρατεύματα και καταλαμβάνεται από τις διασυμμαχικές Γαλλικές, Ιταλικές και Βρετανικές στρατιωτικές δυνάμεις. Παρότι ο ελληνικός στρατός φθάνει έως το χωριό Πολύανθο του Νομού Ροδόπης, δεν του επιτρέπεται όμως να εισέλθει στην Κομοτηνή. Για ένα περίπου έτος η Κομοτηνή καθίσταται έδρα της διασυμμαχικής διοικήσεως της Δυτικής Θράκης, ενώ η πόλη της Ξάνθης στις 5 Οκτωβρίου 1919 απελευθερώνεται από ελληνικές στρατιωτικές δυνάμεις, οι οποίες εισέρχονται στην πόλη με επικεφαλής τον Έλληνα στρατηγό Λεοναρδόπουλο, Διοικητή της ΙΧ Ελληνικής Μεραρχίας που προωθήθηκαν μέχρι τον ποταμό **Κομψάτο** πέρα από το χωριό του Ιάσμου.

Ο Αρχιστράτηγος των εν Ανατολή διασυμμαχικών στρατιωτικών δυνάμεων Fr. D'Esperey με διάταγμά του της 28^{ης} Οκτωβρίου του 1919, που δημοσιεύτηκε την 1^η Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, επί τη βάσει και σε εφαρμογή της ληφθείσης αποφάσεως της Διασκέψεως των Παρισίων του 1919, όριζε το σύστημα «Κυβερνήσεως της Διασυμμαχικής Θράκης» και διόριζε ως αντιπρόσωπό του στην έδρα της διοικήσεως στην Κομοτηνή τον Γάλλο στρατηγό Charpy και η ελληνική κυβέρνηση ως αντιπρόσωπό της τον έμπειρο πολιτικό Χ. Βαμβακά, ο οποίος διεδραμάτισε σπουδαιότατο ρόλο κατά τις διαπραγματεύσεις με τις μεγάλες δυνάμεις στην διάσκεψη των Παρισίων, ώστε η Δυτική Θράκη να περιέλθει στην Ελλάδα. Τα μέλη της Ελληνικής αντιπροσωπείας στην συνδιάσκεψη των Παρισίων του 1919 ήταν οι: Άθως Ρωμανός, Λάμπρος Κορομηλάς, Ανδρ. Μιχαλακόπουλος, Χ. Ρέντης, Ρ. Ραφαήλ, Σ. Μαρκέτος, Α. Πολίτης, Α. Μαζαράκης, Σ. Βεωιζέλος, Δ. Διαμαντόπουλος, Ι. Πολίτης, Ν. Μποτάσης, Ν. Σπεράντζας και οι έξι γραμματείς: Διαλέτος, Λαμπίρης, Σταυρόπουλος, Κ. Τσάτσος, Τσαουσσόγλου, Ράλλης. Από τις συνομιλίες στην συνδιάσκεψη των Παρισίων διαφαίνεται το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των μετεχόντων σε αυτή αντιπροσώπων των Μεγάλων Δυνάμεων για την

εξασφάλιση των θρησκευτικών και άλλων δικαιωμάτων των μη ορθοδόξων πληθυσμών. Στα πλαίσια των διαβουλεύσεων αυτών αναγνώσθηκε και το αίτημα των μουσουλμάνων της Δυτικής Θράκης, στο οποίο διευτυπώνετο η επίσημη θέση οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης να ζήσουν εφεξής υπό καθεστώς ελληνικής κυριαρχίας, παρότι αργότερα η επίσημη θέση της Μουσουλμανικής μειονότητας άλλαξε.

Η διαφαινόμενη Ιταλική υποστήριξη προς την Βουλγαρία αφορούσε στην παραχώρηση του Δεδέαγατς στην Βουλγαρία και τμήματος της Αδριανουπόλεως που θα έμενε «ατελώς προστατευομένη» (πρόταση της 1 Μαρτίου 1919), ενώ στις 11 Μαρτίου 1919 σημειώθηκε η αμερικανική στροφή που αφορούσε «απεριόριστη αναθεώρηση και μεταβολή των συνόρων της Ανατολικής και Δυτικής Θράκης» που άφηνε ανοικτό το θρακικό ζήτημα. Την ίδια περίοδο η Βουλγαρία ασκούσε μια παρελκυστική πολιτική, αν όχι και επιθετική, με την συγκέντρωση βουλγαρικών κομιτάτων στην Θράκη προκειμένου να ματαιώσει το σχέδιο ενσωμάτωσης της Δυτικής Θράκης με την Ελλάδα. Ενώ την ίδια περίοδο η Ιταλία απροκάλυπτα πλέον ενίσχυε και υπεστήριζε την Βουλγαρία, σε τέτοιο σημείο που εθεωρείτο σχεδόν βέβαιο και αναπόφευκτο μια σύρραξη του ελληνικού στρατού με τις ιταλικές στρατιωτικές δυνάμεις που βρίσκονταν στην Μακεδονία και στην Θράκη.

Η επίσημη ελληνική κυβέρνηση, λόγω της μεθοδευμένης ολιγωρίας των Μεγάλων Δυνάμεων προκειμένου να επιτύχουν τα συμφέροντά τους, την εποχή εκείνη προσανατολίζονταν στην άμεση στρατιωτική κατάληψη της Δυτικής Θράκης και του Βιλαετίου Αδριανουπόλεως, καθώς επίσης και σε μια στρατιωτική επίθεση εναντίον των Βουλγάρων με την βοήθεια των Σέρβων. Το σχέδιο όμως αυτό των Ελλήνων στρατιωτικών ματαιώθηκε λόγω της φανερά πλέον υποστηρίξεως της Γαλλίας υπέρ της Βουλγαρίας και των επιφυλάξεων των Ελλήνων πολιτικών. Την ίδια περίοδο οι βούλγαροι κομιτατζήδες και Τούρκοι αξιωματικοί με οργανωμένες ομάδες τρομοκρατούσαν τον Ελληνικό πληθυσμό της Θράκης.

Κατά τις διαβουλεύσεις του μηνός Μαΐου του 1919 μεταξύ των εκπροσώπων της Ελλάδος και της Μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης δεν κατέληξαν σε κάποιο θετικό αποτέλεσμα, λόγω των τουρκικών και ιταλικών παρεμβάσεων και παρά τις σκληρές προσπάθειες του Βαμβακά που επί ημέρες συζητούσε με τους μουσουλμάνους βουλευτές της Δυτικής Θράκης στην βουλγαρική *Sobranje*. Την περίοδο εκείνη η Τουρκία και η Ιταλία προωθούσαν την εφαρμογή ενός σχεδίου αυτονομίας της Δυτικής Θράκης, ενώ η δεύτερη προωθούσε την ιταλοτουρκική συνεργασία για την «απομάκρυνση του ελληνικού κινδύνου».

Μετά την κατάληψη της Σμύρνης από τον Ελληνικό στρατό, η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στις αρχές Ιουνίου είχε καταφέρει να εξασφαλίσει την υποστήριξη του Γάλλου Πρωθυπουργού Clemenceau, ότι η Θράκη θα ενώνονταν με την Ελλάδα, παρά την ανθελληνική στάση των Ιταλών και τις

επιφυλάξεις των Αμερικανών. Κατά την διάρκεια του θέρους του 1919 οι Πρωθυπουργοί της Ελλάδος και της Ιταλίας, Ελευθέριος Βενιζέλος και Tittoni, κατέληξαν σε συμφωνία (29 Ιουλίου 1919), η οποία ανέτρεψε τις απόψεις των Αμερικάνων, των Άγγλων και των Γάλλων σχετικώς με την παρατεινόμενη δυστοκία τους για την διευθέτηση του Θρακικού ζητήματος υπέρ της Ελλάδος. Όσπου, τελικώς, απεφασίσθηκε να τεθεί η Δυτική Θράκη υπό διασυμμαχική διοίκηση και σταδιακώς και ομαλώς να ενωθεί πλήρως με την Ελλάδα.

Ένα μήνα αργότερα, μετά από απόφαση των Μεγάλων Δυνάμεων για την πρόσκαιρη διασυμμαχική διοίκηση της Δυτικής Θράκης, με την υπογραφή της Συνθήκης του **Νειγύ** (27 Νοεμβρίου 1919) με την οποία ορίζονταν η εκούσια ανταλλαγή των αλλόφυλων εθνολογικά στοιχείων από την κάθε επικράτεια, μεγάλος αριθμός Βουλγάρων εγκατέλειψε την νοτιοδυτική Θράκη, Ελληνική πλέον, και την Ελληνική Μακεδονία και μετανάστευσε στη Βουλγαρία.

Την περίοδο εκείνη η παρουσία του Χαρισίου Βαμβακά ήταν πολύ συχνή στην Πόλη της Ξάνθης απ' όπου έστελνε τα εμπιστευτικά τηλεγραφήματά του προς τον Πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο και το Υπουργείο των Εξωτερικών. Χάρης δε στον ίδιο και στους συνεργάτες του κατέστη δυνατό να εκλεγούν στο Ανώτατο 15μελές Διοικητικό Συμβούλιο ως εκπρόσωποι των μειονοτήτων πέντε Έλληνες, πέντε Τούρκοι, δύο Βούλγαροι, ένας Αρμένιος, ένας Λεβαντίνος και ένας Ισραηλίτης και να αναδειχθεί πρόεδρος του ο Εμ. Δουλάς από το Καραγάτς (Αδριανούπολη), ο οποίος συνέβαλε στην ομαλή ενσωμάτωση της Θράκης στην Ελλάδα.

Τον Απρίλιο του 1920 ο αρχιστράτηγος των διασυμμαχικών στρατευμάτων έδωσε εντολή στον Σαρπύ να συνεργασθεί με Έλληνα ανώτατο αξιωματικό του Ελληνικού στρατού για την καλύτερη προετοιμασία και σχεδιασμό για την απελευθέρωση της Δυτικής Θράκης. Ο Στρατηγός Σαρπύ όμως ήταν της απόψεως οι στρατιωτικές δυνάμεις του Έλληνα στρατηγού Ζυμβρακάκη δεν θα έπρεπε να συγκεντρωθούν στην πόλη της Ξάνθης, διότι αυτό θα επέφερε την αύξηση της ακρίβειας της ζωής στην πόλη. Ήταν όμως σύμφωνος να μεταφερθούν και εγκατασταθούν στην Ξάνθη μόνο το πυροβολικό και τα στρατιωτικά φορτηγά και αυτοκίνητα.

Για την περίοδο εκείνη αμφίβηλος και περίεργος υπήρξε ο ρόλος των «φερόντων τα πρώτα» μουσουλμάνων της μειονότητας. Οι Νεότουρκοι της Ξάνθης, παλαιοί βουλευτές της Σοβράνε, ήτοι οι Τεφήκ, Τεσραλή και Νεντίμ Βέηδες είχαν αναχωρήσει για τη Σόφια της Βουλγαρίας προκειμένου να σχεδιάσουν και συνεννοηθούν με την Βουλγαρική κυβέρνηση για την υπονομευτική σύμπραξη εναντίον του Ελληνικού στρατού, ενώ την ίδια περίοδο λάμβαναν χώρα στρατιωτικές βουλγαρικές συγκεντρώσεις στα σύνορα της Δυτικής Θράκης για τις οποίες ο Σαρπύ διαβεβαίωνε τον Χαρίσιο Βαμβακά ότι όλες οι δίοδοι της οροσειράς Ροδόπης φυλάσσονταν πλήρως. Αντιθέτως οι απλοί φιλήσυχοι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης, κυρίως κάτοικοι των νομών Ξάνθης

και Ροδόπης, όπως μας παραδίδει ο Χαρίσιος Βαμβακάς στο αρχείο του, είχαν επισήμως κοινοποιήσει εγκύκλιο εναντίον των προδοτικών ανθελληνικών Νεοτούρκων. Οι ίδιοι οι Μουσουλμάνοι με επιτροπή τους επισκέφθηκαν τον Χαρίσιο Βαμβακά στην Ξάνθη και τον διαβεβαίωσαν ότι οι Μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης ήταν αντίθετοι με την συνεργασία Νεοτούρκων και Βουλγάρων για το ζήτημα του καθεστώτος της Δυτικής Θράκης, ενώ του δήλωσαν ότι ήταν απολύτως έτοιμοι να δεχθούν το Ελληνικό καθεστώς στην περιοχή τους.

Επειδή η κατάσταση ήταν ιδιαίτερη περιπεπλεγμένη ο Έλληνας Εκπρόσωπος Χαρίσιος Βαμβακάς επισκέπτονταν συνεχώς τον Γάλλο Σαρπύ και συνεργάζονταν μαζί του για τη καλύτερη περάτωση της όλης στρατιωτικής απελευθερωτικής επιχειρήσεως των νομών της Δυτικής Θράκης. Αλλά και ο ίδιος ο Πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος με ιδιαίτερη προσοχή παρακολουθούσε το Θρακικό ζήτημα έχοντας συνεχή επικοινωνία δια τηλεγραφημάτων με τον Χαρίσιο Βαμβακά, όπως αυτό αποδεικνύεται από τα αποστελλόμενα τηλεγραφήματα μεταξύ των δύο ανδρών που διασώζονται στο αρχείο του Χαρίσιου Βαμβακά.

Όσπου την 1^η Μαΐου του 1920, ημέρα Πέμπτη, άρχιζε η οριστική σε ολόκληρη την εδαφική της έκταση κατάληψη της Δυτικής Θράκης από τα ελληνικά στρατεύματα υπό την διοίκηση του αντιστρατήγου Επαμεινώνδα Ζυμβρακάκη, σήμερα στην πόλη της Κομοτηνής μια από τις μεγαλύτερες οδούς της, από την οποία εισήλθε τότε ως νικήτης και απελευθερωτής της ο Επαμεινώνδας Ζυμβρακάκης κατά την απελευθέρωση της στις 14 Μαΐου του 1920, φέρει τιμητικώς το όνομά του.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με την εμπιστευτική αναφορά του Υπολοχαγού Βακά και του Αντιστρατήγου Ορφανουδάκη προς την 9^η Μεραρχία στη Θεσσαλονίκη, κατά το 1920 οι Μωαμεθανοί της Ξάνθης αλλά και της Κομοτηνής προετοίμαζαν συλλαλητήριο υπέρ της αυτονομήσεως της Δυτικής Θράκης υπό Γαλλικό προτεκτοράτο (την περίοδο εκείνη παρέμεναν στην Δυτική Θράκη περί τους 50 Γάλλους αστυνομικούς). Ο Αντισυνταγματάρχης Ορφανουδάκης διαμαρτυρήθηκε στον Γάλλο Ελεγκτή, ο οποίος τον διαβεβαίωσε ότι θα έπαιρνε τα κατάλληλα μέτρα. Ο Χαρίσιος Βαμβακάς ενημέρωσε το Υπουργείο των Εξωτερικών, ότι τον επισκέφθηκαν οι Μουσουλμάνοι της Ξάνθης και της Κομοτηνής και τον διαβεβαίωσαν ότι τα σχετικά σενάρια για αυτονόμηση της Δυτικής Θράκης ήταν αβάσιμα. Παρ' όλες όμως τις διαβεβαιώσεις αυτές εστάλη το παρακάτω έγγραφο προς τον Σαρπύ: «Θεωρούντες την έναρξιν των εργασιών του Ανωτάτου Συμβουλίου της Δυτικής Θράκης ως ευοίωνον απαρχήν της αυτονομήσεως της τυραννισμένης και ατυχούς Δυτικής Θράκης υπό την φιλόστοργον και φιλοδίκαιον προστασίαν της ενδόξου Γαλλίας εκφράζομεν τα συγχαρητήρια ημών και Υποβάλλομεν βαθέως τον σεβασμόν του Έθνους μας. Μουσουλμανική Κοινότης και Οργανωτική Διοίκησις Θράκης».

Την 14^η του ιδίου μήνα του 1920, ο ελληνικός στρατός εισέρχεται από την παλαιά οδό Ξάνθης στην πόλη της Κομοτηνής, στην κεντρική πλατεία Βασιλείου του Βουλγαροκτόνου, όπως ονομάστηκε τότε και υψώνει την Ελληνική σημαία. Έτσι η μαρτυρική θρακική γη απελευθερωμένη από την σκληρή και απάνθρωπη Βουλγαρική Κατοχή επανασυνδέεται με τον ιστορικό γεωγραφικό χώρο της Μητέρας Ελλάδος, για να επακολουθήσει με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών (1920) η ενσωμάτωση και της Ανατολικής Θράκης στον ενιαίο γεωγραφικό χώρο της Ελλάδας.

Χαρακτηριστική είναι η καταγραφή και περιγραφή των όσων συνέβησαν στην Κομοτηνή εκείνη την νύκτα της 13^{ης} ξημερώματα 14^{ης} Μαΐου 1920, όπως μας τα διασώζει με την γραφίδα του ο αείμνηστος Αντώνιος Ρωσσίδης στο «**Χρονικό της απελευθέρωσης**», όπου γράφει: *«Η ευφρόσυνη είδηση της αποφάσεως των συμμάχων μας για την κατάληψη της Δυτικής Θράκης από τον ελληνικό στρατό έκανε φτερά και έγινε αμέσως γνωστή στους κατοίκους της. Στην Κομοτηνή, κατά την παραμονή της εισόδου του στρατού μας, όλοι ήξεραν ότι πλησιάζει η ώρα και μια ανείπωτη συγκίνηση και λαχτάρα ήταν ζωγραφισμένη στα πρόσωπα όλων. Οι παλαιοί Κομοτηναίοι συγκλονίζονται και αναπολούν τις αξέχαστες εκείνες ώρες.*

Εκείνη την αξέχαστη νύκτα...κανένας δεν κοιμήθηκε. Όλη η πόλη έμοιαζε να αγγυρνά σε ολονύκτια ακολουθία. Από βραδύς και όλη την νύκτα, άνδρες και γυναίκες πηγαινοέρχονταν, και με επικεφαλής τον δημαρχεύοντα Απόστολο Σούζο, προετοίμαζαν την υποδοχή του στρατού...τα συνεργεία που στήθηκαν σε κεντρικά σπίτια, έκοβαν και έραβαν ασταμάτητα ελληνικές σημαίες. Και άκουγες παντού γέλια, ευχές και χαρούμενα τραγούδια. Και όταν οι πρώτες ηλιακτίδες της 14^{ης} Μαΐου του 1920 φώτισαν τον καταγάλανο ουρανό όλη η πόλη βρέθηκε να πλέει στα γαλανόλευκα. Και ο λαός της Κομοτηνής ξεχύθηκε να προϋπαντήσει τους ελευθερωτές του με αλαλαγμούς και επιφωνήματα χαράς...»